

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КЛИМЕНКО Анатолій Олегович

УДК 378.147:004

**ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук
ВИХРУЩ Анатолій Володимирович,
Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедри психологічних
та педагогічних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
КОЛОМІЄЦЬ Алла Миколаївна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри фундаментальних дисциплін;

кандидат педагогічних наук
РОМАНИШИНА Оксана Ярославівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, асистент кафедри
інформатики та методики її викладання.

Захист відбудеться 29 жовтня 2010 р. о 14.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розіслано 29 вересня 2010 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. МЕШКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних напрямів інформатизації освіти є забезпечення оптимального впровадження новітніх технологій з метою підготовки особистості до повноцінного життя в соціумі шляхом формування її культури, розвитку творчого потенціалу, готовності до самовдосконалення.

В умовах широкого використання в освіті інформаційних технологій, інтенсифікації навчання виникає потреба перегляду вимог і підходів до професійної підготовки майбутніх учителів, важливою складовою якої є формування інформаційної культури.

Інтеграційні процеси, які є однією з передумов входження України у Болонський процес, зумовлюють упровадження кредитно-трансферної системи організації навчання. В цих умовах основними напрямками підготовки суб'єктів навчального процесу є: використання форм і методів навчання, характерних для європейської вищої освіти; зростання ролі медіаосвітньої підготовки викладача, який має проектувати освітнє та навчальне середовище із залученням сучасних інформаційних комп'ютерних і педагогічних технологій, підвищення вимог до рівня професійної підготовки майбутніх фахівців. Студенти повинні мати доступ до програм, що забезпечують здобуття міждисциплінарних знань, формують готовність до застосування інформаційних технологій.

Вимоги до професійної підготовки випускника педагогічного ВНЗ та реалії сьогодення свідчать про наявність низки суперечностей, а саме: між низьким рівнем сформованості інформаційно-аналітичних умінь студентів та високим рівнем вимог до організації роботи з комп'ютерною технікою; достатнім рівнем теоретичних і практичних знань та низьким рівнем навичок роботи з інформаційними технологіями; достатнім рівнем фахової підготовки та низьким рівнем готовності використовувати комп'ютерні технології у навчальній діяльності; потребою застосовувати інформаційні технології у педагогічній діяльності та реальними знаннями у цій галузі.

В українській педагогіці сформувалися певні напрями наукових пошуків. Загальні проблеми інформаційної культури досліджували Н. Джинчарадзе, М. Жалдак, Є. Машбиць, В. Монахов та інші. Науковці проаналізували інформаційні процеси, теоретичні основи інформатизації суспільства, особливості формування і тенденції розвитку інформаційної культури особистості. Інформаційній культурі учня як психолого-педагогічній проблемі присвятили наукові праці О. Гончарова, М. Левшин, С. Малярчук, В. Пономаренко, А. Ясінський та інші. Дослідники зробили вагомий внесок у розвиток науки, вивчаючи умови і засоби формування інформаційної культури учнів, розробляючи та експериментально апробуючи різні методики її формування. Інформаційну культуру студента ВНЗ, її сутність і компоненти, засоби та особливості формування вивчали М. Близнюк, Г. Вишинська, О. Значенко, А. Коломієць, Л. Морська та інші. Водночас

цілісна система формування інформаційної культури майбутніх учителів дотепер не була предметом окремого дисертаційного дослідження, тож має місце необхідність у науковому вивченні педагогічного змісту поняття “інформаційна культура майбутнього педагога”, структурних компонентів цієї культури, умов ефективного керівництва процесом її формування.

Викладене вище зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **“Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану досліджень Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка (колективна тема “Організаційно-педагогічні засади удосконалення підготовки майбутнього вчителя-гуманітарія в контексті ідей Болонського процесу” (РК№0108U000534)). Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 02. 03. 2004 р.) та зареєстрована Радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 23.10.2007 р).

Об'єкт дослідження: інформаційна культура майбутніх педагогів як підсистема професійної підготовки.

Предмет дослідження: формування інформаційної культури студентів в освітньому процесі педагогічних університетів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити технологію формування інформаційної культури студентів у навчальному процесі вищого педагогічного навчального закладу.

Завдання дослідження:

1. Уточнити сутність базових понять, структуру інформаційної культури майбутнього педагога, особливості її формування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.
2. На основі аналізу наукової літератури з проблеми формування інформаційної культури розробити критерії діагностики рівнів її сформованості в майбутніх учителів.
3. Визначити умови педагогічного керівництва процесом формування інформаційної культури студентів.
4. Експериментально перевірити ефективність технології формування інформаційної культури студентів педагогічних вищих навчальних закладів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концепція неперервної освіти; теорія наукового пізнання; філософські положення про суть особистості, функції культури в суспільному житті та співвідношення з освітнім процесом, вплив інформаційного суспільства на розвиток особистості (Н. Джинчарадзе, Л. Скворцов), гуманізацію навчально-виховної сфери (В. Кремень, Н. Ничкало, О. Сухомлинська); теорія діяльнісного підходу до навчального процесу

(О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); нормативні документи України про освіту (“Національна доктрина розвитку освіти”, Закони України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про національну програму інформатизації”); наукові праці вчених, де висвітлено педагогічні умови використання комп’ютерних технологій безпосередньо в ході навчання, методику викладання, розробку нових інформаційних технологій (В. Виноградов, Н. Гендіна, М. Жалдак, Л. Морська).

Основними методами дослідження є: *теоретичні* (аналіз та узагальнення наукової літератури) з метою з’ясування стану розробки проблеми, визначення сутності ключових понять, критеріїв, показників та рівнів сформованості інформаційної культури студентів; моделювання – для розробки технології формування інформаційної культури майбутніх педагогів; *емпіричні* (спостереження, анкетування, метод експертних оцінок), педагогічний експеримент з метою дослідження реального стану організації навчально-виховного процесу щодо формування інформаційної культури студентів та для перевірки ефективності розробленої технології; *методи математичної статистики* (метод якісного і кількісного аналізу) з метою обробки та інтерпретації результатів експериментального дослідження.

Експериментальна база та етапи дослідження: Дослідження здійснювалося поетапно впродовж 2003–2010 рр. на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка та Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. Експериментом було охоплено 492 студенти та 36 викладачів вказаних вищих навчальних закладів.

На першому етапі (2003–2004 рр.) проаналізовано особливості професійної підготовки майбутніх педагогів до використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання, визначено зміст поняття “інформаційна культура майбутнього педагога”, критерії, показники та рівні сформованості інформаційної культури студентів, вивчено теоретичні аспекти проблеми з метою конкретизації предмета й завдань дослідження та розробки робочої гіпотези.

На другому етапі (2004–2005 рр.) теоретично обґрунтовано технологію формування інформаційної культури майбутніх учителів, визначено умови педагогічного керівництва цим процесом, проведено констатувальний експеримент з вивчення рівня інформаційної компетентності студентів.

Третій етап (2005–2010 рр.) передбачав реалізацію формувального експерименту, розробку спецкурсу “Основи інформаційної культури” для студентів філологічного факультету та факультету іноземних мов педагогічного університету, реалізацію технології формування інформаційної культури, аналіз та узагальнення результатів експериментального дослідження, формулювання основних положень та висновків.

Наукова новизна і теоретична значущість результатів дослідження: *вперше* розроблено технологію формування інформаційної культури майбутніх педагогів, складовими якої є: мета,

комплекс засобів діагностики рівнів розвитку інформаційної культури студентів за гносеологічним, процесуально-діяльнісним та мотиваційно-особистісним компонентами, завдань, побудованих на засадах комп'ютерного навчання із залученням інноваційних методів (інтерактивний, проектний, проблемного викладу, "Case" метод); визначено умови ефективного керівництва процесом формування інформаційної культури студентів (розробка і використання мультимедійних презентацій, веб-сайтів, залучення до систематичної роботи з базами електронних бібліотек, Інтернетом під час вивчення спецкурсу «Основи інформаційної культури», створення інформаційно-розвивального освітнього середовища).

Уточнено зміст поняття "інформаційна культура майбутнього педагога".

Набули подальшого розвитку показники визначення рівнів сформованості інформаційної культури студентів, форми і методи використання викладачами інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі.

Практична значущість одержаних результатів дослідження: розроблений спецкурс "Основи інформаційної культури" та навчально-методичний посібник використовуються у процесі розробки навчальних програм та підручників з підготовки педагогічних кадрів до професійної діяльності для філологічних спеціальностей вищих навчальних педагогічних закладів, у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів. Одержані результати дослідження можуть використовуватися в процесі професійної підготовки студентів інших спеціальностей.

Результати дослідження впроваджені у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (довідка № 620-33/03 від 30.06.2009 р.), Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (довідка № 14 від 24.03.2009 р.), Хмельницькому національному університеті (довідка №141/398 від 16.04.2009 р.).

Вірогідність результатів наукових узагальнень, висновків і рекомендацій забезпечувалась методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, цілісною організацією дослідження проблеми формування інформаційної культури майбутніх учителів, вивченням та узагальненням передового педагогічного досвіду вищих навчальних закладів з проблеми, використанням системи взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його предмету, меті та завданням, репрезентативністю вибірки, поєднанням статистичних методів обробки з якісним педагогічним їх аналізом.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та отримали схвалення на світовому симпозіумі "Електронні методи навчання у комп'ютерній лінгвістиці" ("E-Learning Methods in Computational Linguistics") (м. Тюбінген, Німеччина, 15–17 листопада 2003 р.), міжнародних науково-практичних конференціях "Німецько-польсько-українська європейська зустріч" (м. Бохум, Німеччина, 24–26 квітня 2006 р.), "Сучасні наукові досягнення – 2006" (м. Дніпропетровськ, 20–28 лютого 2006 р.), "Пріоритетні напрями

підготовки вчителя іноземної мови у контексті вимог Болонського процесу” (м. Ніжин, 23–24 квітня 2009 р.); всеукраїнських науково-практичних конференціях “Вища освіта України і Болонський процес” (м. Переяслав Хмельницький, 24–25 травня 2005 р.), “Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (м. Київ, 12–13 травня 2005 р.), “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця” (м. Київ, 29–31 березня 2006 р.), звітних конференціях науково-педагогічних працівників та аспірантів Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, міжкафедральному семінарі Інституту педагогіки та психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також на засіданнях кафедри педагогіки, педагогічної майстерності і освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи відображають 7 одноосібних публікацій, серед яких статті у фахових виданнях – 5, матеріали конференцій – 1 та навчально-методичний посібник.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (407 найменувань, з них 126 – іноземними мовами), 4 додатків на 21 сторінці. Загальний обсяг становить 229 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 170 сторінках. У роботі міститься 29 таблиць і 29 рисунків на 27 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об’єкт, предмет, мету, завдання, методологічні й теоретичні засади; охарактеризовано джерельну базу; розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, вірогідність отриманих результатів, подано відомості про їхню апробацію.

У **першому розділі** – “Теоретичні аспекти формування інформаційної культури майбутніх педагогів” – визначено стан наукової розробки проблеми в педагогічній теорії та практиці, встановлено педагогічну сутність поняття “інформаційна культура педагога”.

В Україні перші наукові праці з проблематики формування інформаційної культури з’явилися у 80-х роках минулого століття, а у 1994 р. була опублікована “Концепція Інформатизації”, в якій обґрунтовано положення про сутність, мету та основні тенденції інформатизації освіти, проаналізовано основні напрями впливу сучасних інформаційних технологій на зміст навчання. У 1998 році із прийняттям Верховною Радою України Закону “Про національну програму інформатизації” процес інформатизації освіти отримав законодавче підґрунтя для подальшого впровадження. Цей нормативний документ визначив стратегію розв’язання проблем забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки на рівні загальнодержавного значення, у тому числі в галузях науки, освіти та культури.

Кількісний аналіз публікацій у передових педагогічних виданнях України з 1991 р. по 2010 р.

свідчить про поступове підвищення наукового інтересу до проблеми інформаційних технологій в освіті та інформаційної культури особистості.

Наукові здобутки української педагогіки з проблем інформатизації суспільства, системи освіти, суті новітніх інформаційних технологій, їхнього впровадження у навчально-виховний процес, змісту поняття “інформаційна культура”, психолого-педагогічних умов її формування сприяли створенню теоретичної бази, а також накопиченню практичного досвіду, що загалом є підґрунтям для подальших досліджень в окреслених напрямках.

Інформатизація усіх сфер життєдіяльності, у тому числі освіти і науки, у розвинених зарубіжних країнах має, у порівнянні з Україною, випереджувальний характер. Однією з передумов такої ситуації є законодавча й економічна підтримка розробки та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, насамперед, у сферах дослідницько-конструкторських розробок та освіти. Високий ступінь інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в систему науки та освіти зарубіжних країн визначає наступні пріоритети для іноземних учених та педагогів: володіння навичками у сфері інформаційних технологій, вміння працювати із онлайн-джерелами інформації. За даними дослідження, проведеного в рамках проекту SIBIS, 97–100 % зарубіжних учених та педагогів вміють працювати з комп’ютером та користуються додатками, пов’язаними з електронним листуванням, Інтернет-браузерами і роботою з текстами; 68–70 % – користуються програмами презентацій, електронними таблицями, статистичними і математичними програмами; 54 % – базами даних; 40 % – займаються програмуванням.

У Росії наукова розробка питання інформаційної культури має підтримку на державному рівні. Науковий зміст, психофізіологічні основи інформаційної культури, її розвиток в умовах інформатизації суспільства досліджували А. Атаян, Л. Березовська, Г. Воробйов, В. Мілітарьов, В. Мінкіна, І. Моргенштерн, А. Садчікова, М. Сараф, Л. Скворцов, Г. Стародубова, А. Полякова. Особливості формування інформаційної культури студентів вивчали О. Готовцева, Є. Ластовка, Л. Несторова, Л. Овчіннікова та А.Ткаченко. Виокремлення засобів формування інформаційної культури здійснили Н. Коряковцева, О. Меркулова, Є. Харчевнікова, О. Шилова.

Термін “інформаційна культура” складається із двох самостійних понять. У контексті дослідження найбільш прийнятним вважаємо визначення інформації як знань, отриманих у спілкуванні або ж у ході ретельного вивчення, дослідження конкретного факту, явища. Історично видозмінене, філософськи переосмислене, отримавши різноманітні форм, сфер та видів, поняття “культура” і досі не має єдиного визначення та залишається предметом дискусій. На нашу думку, мають рацію автори, які характеризують культуру як духовні та матеріальні цінності, що передаються з покоління в покоління.

У сучасній педагогіці існує чимало визначень інформаційної культури, котрі взаємодоповнюють одне одного або відображають лише окремі аспекти цього явища, оскільки

науковці використовують різні підходи щодо трактування цього поняття. Група дослідників, які представляють “гуманітарний напрям”, вважають інформаційну культуру елементом культури особистості (Т. Демиденко, М. Жалдак, О.Значенко, А. Коломієць та інші); комплексною характеристикою діяльності людини, її особистісних та професійних якостей, детермінованих суспільною та професійною діяльністю, визначальним чинником якої є всебічна інформатизація (Г. Вишинська, Л. Морська, О. Романишина та інші); мультикультурою, особливим видом культури, що інтегрує два макрокомпоненти: загальнолюдську культуру та спеціалізовану культуру (О. Хмельницький). Науковці, представники “кібернетичного напрямку” (О. Барановська, О. Ільків, А. Столяревська та інші) вважають, що інформаційна культура – це вміння користуватися інфосферою – сукупністю інформації, інформаційної інфраструктури, суб’єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження та використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому.

Узагальнюючи результати дослідження, визначаємо інформаційну культуру майбутнього педагога як сформовані в процесі навчальної діяльності, під час адаптації до динамічних умов життєдіяльності в інформаційному суспільстві знання, навички та вміння знаходити, отримувати, аналітично опрацьовувати, систематизувати, зберігати і передавати інформацію, цілеспрямовано та креативно використовувати новітні технології у подальшій професійній діяльності.

У другому розділі – “Технологія формування інформаційної культури студентів” – охарактеризовано основні компоненти інформаційної культури, теоретично обґрунтовано технологію її формування, визначено критерії, показники та рівні її сформованості у майбутніх педагогів.

На початку 1990-х рр. акцент у професійній підготовці педагогів у напрямі застосування комп’ютерних технологій почав зміщуватися на вміння використовувати комп’ютерні засоби навчання в освітньому процесі. З розвитком і ускладненням комп’ютерної техніки, з одного боку, і доступністю великої кількості комп’ютерних навчальних матеріалів і прикладних програм, з іншого, це розуміння змісту професійної підготовки учителів стало домінантним.

Дедалі більш очевидною стає необхідність розробки дидактичних закономірностей розвитку інформаційної культури учителів з урахуванням специфічних особливостей викладання окремих дисциплін.

Вимоги до сучасного учителя в галузі використання комп’ютерних технологій досить високі, оскільки програмне забезпечення вивчення предмета включає широкий діапазон програмних засобів і навчальних матеріалів, орієнтованих на різні рівні, етапи, аспекти і профілі навчання. Крім того, учитель повинен володіти необхідним термінологічним апаратом для використання комплексу програмних засобів. Це обумовлює уточнення та вдосконалення змісту роботи педагога

з інформацією та інформаційними технологіями.

Важливою складовою технології формування інформаційної культури є її змістовий компонент. Серед ключових властивостей інформації виділяють цінність, достовірність, повноту, актуальність, логічність та компактність. Цінність визначається тим, наскільки вона важлива для досягнення мети, що стоїть перед її одержувачем, а повнота і актуальність пов'язані з тим, наскільки багато в ній відомостей, що дають змогу користувачу досягти своєї мети. Компактність інформації – здатність представити її в найбільш концентрованому вигляді. Зміст роботи учителя з інформацією полягає у його вміннях та навичках працювати з наступними її видами: загальнокультурною інформацією, що формує інтелектуальну культуру учителя, його творчість і професійний світогляд; загальнопедагогічною інформацією та інформацією з предмета (спеціальності), який він викладає. До загальнокультурної інформації належать теоретичні знання в галузі філософії, історії, світової й вітчизняної культури та мистецтва, політичні знання, основи економічних й екологічних знань, загальнонаукові знання, що включають кібернетичну інформацію та інформатику. Загальнопедагогічну інформацію становлять знання таких наук як педагогіка, психологія, соціологія, соціальна педагогіка і психологія, фізіологія та інші, знання технологій і методик навчання та виховання, знання педагогічної техніки, передового досвіду, накопиченого світовою та вітчизняною професійно-педагогічною культурою. Інформація в галузі науки, що викладається – знання педагога в галузі власного предмета, програм, методичних рекомендацій, конкретних методик за фахом, знання суміжних предметів, інформація про передовий досвід викладання цього предмета.

Технологія роботи педагога у Мережі передбачає передачу знань учневі, якому, передусім, необхідно оволодіти основними прийомами навігації і пошуку інформації в Інтернеті, її отримання і збереження; підготовку до занять. Інтернет надає учителю доступ до величезних масивів матеріалу. З освітніх та наукових сайтів педагог дізнається про різноманітні наукові проекти, які втілюють вчені у світі, їхні результати та можливості впровадження у педагогічну практику; обмін думками з колегами, учнями, Інтернет дизайнерами та технічними редакторами навчальних сайтів. Таке спілкування у “всесвітній павутині” відбувається декількома способами: шляхом синхронної або асинхронної комунікацій.

На основі аналізу наукової літератури ми виділили такі компоненти інформаційної культури: мотиваційно-особистісний, гносеологічний та процесуально-діяльнісний. *Мотиваційно-особистісний* компонент передбачає розуміння важливості практичного застосування інформаційних технологій на рівні особистісних переконань, наявність творчої ініціативи для розвитку професійно значимих якостей, переконаність у необхідності планування власної інформаційної діяльності та володіння інформаційно-аналітичними вміннями, усвідомлення потреби в програмах професійного самовдосконалення і значимості інформаційних технологій для

розвитку учнів. Він також ґрунтується на чітко вираженій мотивації використання цих технологій у навчанні та майбутній професійній діяльності, критичності у виборі електронних дидактичних засобів залежно від конкретної навчальної ситуації, впевненості в можливостях комп'ютерних технологій для ефективного вивчення дисциплін, креативності як провідній характеристиці особистісного підходу до застосування електронних засобів навчання у професійній роботі;

гносеологічний – передбачає знання базових понять (культура, інформація, інформаційне суспільство, інформаційна культура учителя), самостійне визначення передумов розвитку інформаційної культури молоді, розуміння суті інформаційних процесів, засад пошуку, зберігання, аналізу та передачі інформації, обізнаність у напрямі інформаційних можливостей мережі Інтернет, закономірностей розвитку комп'ютерних технологій, застосування сучасних інформаційних технологій у навчально-виховному процесі та їхнього впливу на розвиток особистості, поінформованість про можливості використання комп'ютерних технологій для професійного самовдосконалення, обізнаність у сучасних електронних засобах навчання, з'ясування переваг застосування інформаційних технологій для ефективного вивчення дисциплін, креативне використання комп'ютерних технологій у навчально-виховній діяльності;

процесуально-діяльнісний – базується на систематичній роботі над розвитком умінь, необхідних для формування власної інформаційної культури, готовності до використання інформаційних технологій на практиці, а також плануванні інформаційної діяльності, передбаченні та аналізу її результатів, застосуванні стандартних прийомів пошуку, систематизації, аналітичного опрацювання, зберігання та передачі інформації, впровадженні сучасних електронних дидактичних засобів у процес вивчення дисциплін. Окрім цього, цей компонент передбачає володіння основними навичками користувача комп'ютера, технічними вміннями застосовувати можливості мережі Інтернет, працювати з мультимедійними навчальними програмами, текстовими редакторами, електронними таблицями, мультимедіатехнологіями у практичній роботі, а також здатність до творчого використання електронних засобів навчання у професійній діяльності.

У третьому розділі – “Організація експериментальної роботи з формування інформаційної культури” – перевірено ефективність технології формування інформаційної культури майбутніх учителів, подано результати досліджень та їх аналіз.

Під час проведення констатувального експерименту з метою з'ясування рівня сформованості у студентів інформаційної культури було використано комплекс взаємодоповнюючих методів. Діагностика рівня сформованості інформаційної культури дала змогу визначити приблизно однаковий її рівень у студентів контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп. Результати цього дослідження засвідчили про наявний низький рівень інформаційної культури у студентів. Причину вбачаємо у недостатній ефективності традиційних засобів формування інформаційної

культури.

Варто зазначити, що вивчення курсу “Сучасні інформаційні технології” забезпечує оволодіння студентами навичками та вміннями працювати з комп’ютерною технікою на достатньому рівні, що, проте, виступає лише етапом у формуванні інформаційної культури. Згаданий предмет недостатньо адаптований для студентів факультетів гуманітарного профілю, їм не вистачає годин, відведених на опанування дисципліни, нечітко простежується зв’язок між вивченням інформатики та конкретним застосуванням умінь та навичок, що формуються у цьому процесі. Відзначимо відсутність інтегративного характеру взаємодії між інформатикою та курсами “Освітні технології”, “Основи наукових досліджень”, предметами фахового спрямування.

Для підвищення рівня інформаційної культури майбутніх учителів-філологів розроблено та впроваджено у навчально-виховний процес спецкурс “Основи інформаційної культури”. Теоретична, лекційна частина цього навчального курсу передбачає аналіз педагогічного змісту поняття “інформаційна культура” і спрямована на формування у студентів базових знань про це явище загалом та її структурних компонентів, рівнів, а також засобів формування. Практична частина орієнтована на формування у майбутніх фахівців основних умінь і навичок педагогічно доцільної роботи з інформаційними комп’ютерними технологіями. Тематика семінарських і практичних занять передбачає розгляд та обговорення проблем інформатизації суспільства, освіти, змісту діяльності сучасного учителя з комп’ютером. Зокрема, аудіовізуальні засоби є доволі ефективними у процесі вивчення мов, тому для педагога необхідні, принаймні, базові уявлення про програмні засоби запису, редагування і відтворення звуку та зображення, формати мультимедіа файлів. Програми створення мультимедійних презентацій – це важливий елемент роботи сучасного учителя-філолога передусім завдяки можливості інтегрування аудіо- та відеоматеріалів у певні документи. Відповідні теми практичної частини спецкурсу передбачають опанування студентами головних прийомів підготовки педагогічно доцільних презентацій. У сучасних університетах електронна бібліотека та внутрішня мережа загалом є вагомим інформаційним джерелом знань для студентів, а тому майбутнім педагогам потрібно знати принципи функціонування локальної мережі та вміти працювати з електронними версіями навчальних курсів і посібників. Базуючись на знаннях, здобутих у період вивчення університетського курсу інформатики для роботи в Інтернеті (ознайомлення з прийомами навігації та пошуку інформації в цій системі), у практичній частині спецкурсу студенти оволодівають вміннями і навичками роботи сучасного учителя-філолога у глобальній мережі. Зокрема, ця діяльність потребує вміння отримувати і зберігати інформацію з метою її подальшого використання в навчальному процесі, вивчення прийомів роботи з електронною поштою, можливостей здійснення перекладів в Інтернеті, знання особливостей організації та функціонування Web-форумів, блогів, персональних сторінок учителів, передбачає працю з

країнознавчим матеріалом у цій мережі, ознайомлення з лінгводидактичними ресурсами Інтернету тощо.

Для з'ясування рівня сформованості інформаційної культури та перевірки ступеня здобуття знань студентами в ході формувального експерименту було використано контрольні роботи, тест-анкету та індивідуальні проекти, які студенти захищали після вивчення спецкурсу. Таким чином було додатково перевірено практичні навички та вміння студентів у сфері інформаційно-комунікативних технологій, які вони мали засвоїти в процес навчання.

У табл. 1 відображено результати формувального експерименту. На підставі аналізу отриманих даних констатуємо, що експериментальне дослідження сприяло підвищенню рівня інформаційної культури майбутніх педагогів в експериментальній групі. Кількість студентів з низьким рівнем зменшилася в середньому на 46,66 % за основними компонентами, із середнім рівнем збільшилася на 6,66%, із високим рівнем збільшилася на 36,6%. Кількість студентів контрольних груп з низьким рівнем зменшилась в середньому на 8 % за компонентами, із середнім рівнем збільшилася на 5,33%, із високим рівнем збільшилася на 2%.

Таблиця 1

Розподіл студентів експериментальної та контрольної груп за рівнями сформованості інформаційної культури в процесі формувального експерименту

Компоненти інформаційної культури	Етапи дослідження	Експериментальна група (Е) %			Контрольна група (К) %		
		низький	середній	високий	низький	середній	високий
Гносеологічний	початок	26	54	20	24	54	22
	кінець	4	44	52	20	52	28
Процесуально-діяльнісний	початок	18	38	44	18	42	40
	кінець	4	38	58	14	42	44
Мотиваційно-особистісний	початок	16	52	32	14	48	38
	кінець	2	34	64	12	46	42
Разом		100%			100%		

Результати, отримані в експериментальній і контрольних групах, свідчать про те, що за всіма компонентами домінують високі та середні рівні сформованості знань, умінь та навичок у сфері інформаційної культури.

Це дає підстави стверджувати, що шляхи вирішення проблеми формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності окреслено. Зокрема, підтверджено гіпотезу про можливість досягнення високого рівня інформаційної культури майбутніх учителів, яка

базується на аналізі результатів дослідження, порівнянні показників рівня сформованості інформаційної культури в експериментальній групі після формувального експерименту із даними контрольних груп, що свідчить про ефективність розробленої технології.

ВИСНОВКИ

1. Сформованість інформаційної культури є важливою характеристикою професійної компетентності сучасного учителя, адже від рівня володіння ним навичками працювати з інформаційно-комунікаційними технологіями та інформаційно-аналітичними вміннями залежать успішність педагогічної діяльності, розвиток креативного мислення, здатність моделювати педагогічні процеси і явища, здійснювати комунікацію на рівні “педагог – учень”, “педагог – батьки”, “педагог – електронний освітній ресурс”.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу виділити в змісті поняття “інформаційна культура” такі важливі елементи як вміння користуватися інформаційними технологіями, комп’ютерна грамотність; вид культури; знання про інформацію та інформаційне середовище; вміння та навички працювати з інформацією; особливість інформаційної діяльності та поведінки в умовах постіндустріального суспільства.

Досліджено якості сучасних педагогів. Так, вміння працювати з інформаційними технологіями займає шосте місце в рейтингу серед важливих професійних якостей та умінь у вчителів (44% респондентів), четверте – у викладачів та студентів (62% і 74%, відповідно) і друге – в учнів (70%).

2. Розроблено критерії сформованості умінь та навичок у сфері інформаційної культури: знання про основні поняття (культура, інформація, інформаційне суспільство, інформаційна культура учителя); володіння навичками та вміннями користувача персонального комп’ютера, працювати з інформацією; мотивація щодо використання інформаційних технологій у навчанні та майбутній професійній діяльності; планування власної інформаційної діяльності.

Визначено рівні сформованості інформаційної культури: низький, середній та високий. Низький рівень передбачає домінування емоційно-оцінного ставлення у виборі електронних дидактичних засобів, відсутність креативності у власному підході до використання електронних засобів навчання в професійній діяльності, відсутність програми професійного самовдосконалення, нечітку мотивацію використання інформаційних технологій у навчанні та майбутній професійній діяльності, фрагментарність знань про основні поняття, неготовність до самостійного визначення теоретичних передумов розвитку інформаційної культури молоді, володіння елементарними навичками та вміннями користуватися персональним комп’ютером, вміннями працювати з інформацією, яким не властива аналітичність, невміння планувати свою інформаційну діяльність, прогнозувати та аналізувати її результати. Середній рівень характеризується переконаністю в необхідності планування власної інформаційної діяльності,

усвідомленням необхідності програми професійного самовдосконалення, впевненістю у необхідності володіння інформаційно-аналітичними вміннями, знаннями про основні поняття, розумінням сутності інформаційних процесів, теоретичних засад пошуку, зберігання, аналізу та передачі інформації, знаннями про можливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі, а також для професійного самовдосконалення, несистематичною роботою над розвитком вмінь, необхідних для формування власної інформаційної культури, володінням стандартними прийомами пошуку, систематизації, аналітичного опрацювання, зберігання та передачі інформації. Високий рівень передбачає глибоке розуміння важливості використання інформаційних технологій у практичній діяльності на рівні особистісних переконань, планування програми професійного самовдосконалення, чітко виражену мотивацію використання інформаційних технологій у навчанні та майбутній професійній діяльності, системні знання про основні поняття, можливість формулювання власного визначення, трактування та інтерпретацію головних термінів з огляду на навчальну ситуацію, самостійне визначення передумов розвитку інформаційної культури молоді, розуміння особливостей креативного використання комп'ютерних технологій у навчально-виховному процесі, систематичну роботу над розвитком вмінь, необхідних для формування власної інформаційної культури, уміння планувати свою інформаційну діяльність, прогнозувати та аналізувати її результати, володіння стандартними та творчими прийомами пошуку, систематизації, аналітичного опрацювання, зберігання та передачі інформації, готовність до використання текстових редакторів, електронних таблиць, мультимедійних технологій у практичній діяльності.

3. Педагогічне керівництво процесом формування інформаційної культури полягає у використанні сучасних методик діагностування рівня її сформованості у студентів, формуванні у них інформаційно-аналітичних умінь, навичок різносторонньо працювати з комп'ютерними технологіями, здатності до самовдосконалення, зокрема, у підвищенні рівня мотивації професійного саморозвитку, що відповідатиме вимогам часу. В основі цієї роботи є спеціально розроблений комплекс умов педагогічного керівництва процесом формування інформаційної культури (розробка і використання мультимедійних презентацій, веб-сайтів, залучення студентів до систематичної роботи з базами електронних бібліотек, Інтернетом під час вивчення спецкурсу "Основи інформаційної культури", створення інформаційно-розвивального освітнього середовища).

4. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено технологію формування інформаційної культури, у якій відображено мету (формування високого рівня інформаційної культури), зміст (комплекс завдань із формування інформаційно-аналітичних умінь, навичок роботи з інформаційними технологіями), засоби (посібники, мультимедійні презентації, проектор, комп'ютери), компоненти інформаційної культури, критерії та показники її сформованості,

контроль успішності її формування та результат, що, відповідно до мети, визначає рівень досягнутих змін. У ході експериментального дослідження перевірено ефективність розробленої технології формування інформаційної культури майбутніх учителів. Результати формувального експерименту засвідчують, що за всіма рівнями сформованості інформаційної культури студентів експериментальної групи відбулися вагомні позитивні зміни у порівнянні зі студентами контрольних груп. Так, в експериментальній групі середній показник кількості студентів, що досягли високого рівня становить 58%, середнього – 38,66%, залишилися на низькому – 3,33%. У контрольній групі високого рівня досягнули 38%, середнього – 46,66 %, а 15 % – залишилися на низькому.

Одержані результати експерименту свідчать про те, що успішного результату у формуванні інформаційної культури можна досягти за умови упровадження для вивчення студентами педагогічного ВНЗ спецкурсів, спрямованих на вивчення інформаційної культури, розроблених з урахуванням міжпредметних зв'язків та фахової специфіки.

Для подальшого поглибленого студіювання порушеної проблеми вважаємо за доцільне виділити найбільш актуальні і перспективні її аспекти: структуризація підходів і напрямів до визначення та уточнення наукового змісту інформаційної культури, детальне вивчення поширених засобів її формування на основі абстрагування від усталеного в певних наукових колах уявлення про єдино можливе використання з цією метою потенціалу навчального курсу інформатики, дослідження, розробка, експериментальна апробація та впровадження нових засобів формування інформаційної культури.

**Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:
Статті у наукових фахових виданнях**

1. Клименко А. Електронні засоби навчання у професійній діяльності педагога (західноєвропейський досвід) / А. О. Клименко // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди : науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – С. 36–40.
2. Клименко А. Пошук та робота з інформацією в контексті системи управління навчанням (досвід університетів Німеччини) / А. О. Клименко // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наукових праць. – Київ : Політехніка, 2005. – № 2. – С. 112–117.
3. Клименко А. Педагогічний зміст роботи сучасного вчителя іноземної мови в мережі Інтернет / А. О. Клименко // Іноземні Мови у Вищих Навчальних Закладах : науково-методичний журнал. – К., 2007. – № 1. – С. 63–69.
4. Клименко А. Проблема інформаційної культури майбутніх учителів-філологів в умовах запровадження кредитно-трансферної системи навчання / А. О. Клименко // Науковий Вісник Чернівецького національного університету. – Чернівці, 2009. – Випуск 483 : Педагогіка і Психологія. – С. 34–46.
5. Клименко А. Електронний журнал в оцінюванні навчальних досягнень студентів факультету іноземних мов / А. О. Клименко // Наукові Записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2009. – № 3. – С. 86–89.

Інші публікації

6. Клименко А. Основи інформаційної культури : навчально-методичний посібник (для студентів I курсу факультету іноземних мов) / А. О. Клименко. – Тернопіль : ТНПУ, 2006. – 56 с.

7. Клименко А. Електронні засоби навчання у професійній діяльності педагога (західноєвропейський досвід) // Сучасні наукові дослідження – “2006” : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Том 10. Педагогічні науки. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – С. 10–14.

Анотації

Клименко А. О. Формування інформаційної культури майбутніх педагогів у навчальній діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2010.

У дисертації досліджено стан наукової розробки проблеми інформаційної культури в педагогічній теорії та практиці, встановлено педагогічну сутність поняття “інформаційна культура педагога”, виокремлено й охарактеризовано критерії та показники рівня її сформованості, визначено та проаналізовано специфіку її формування у майбутніх педагогів, теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально апробовано технологію формування інформаційної культури учителів.

Ключові слова: інформаційна культура педагога, інформаційні технології, інформатизація освітнього процесу, інформаційно-аналітичні вміння, формування інформаційної культури.

Клименко А. О. Формирование информационной культуры будущих учителей в учебной деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2010.

В диссертации исследовано состояние научной разработки проблемы информационной культуры в педагогической теории и практике, установлена педагогическая сущность понятия “информационная культура учителя”, выделены и охарактеризованы критерии и показатели уровня сформированности, проанализирована специфика ее формирования у будущих педагогов, теоретически обоснована, разработана и экспериментально апробирована технология формирования информационной культуры учителей.

Ключевые слова: информационная культура педагога, информационные технологии, информатизация образовательного процесса, информационно-аналитические умения, формирование информационной культуры.

A. Klymenko. Formation of the information culture of intending teachers in study process – Manuscript.

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 13.00.04 – “Theory and methods of professional education”. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2010.

The dissertation is dedicated to the scientific problem of information culture of the intending teachers. The position of this scientific problem in the pedagogical theory and practice has been researched in this work. Despite the fact that the interest to information culture as a phenomenon appeared in the 1980’s, the Ukrainian state has declared its support to the investigating the theme only at the end of the 1990’s. The scientific achievements of the Ukrainian pedagogy in the sphere of informatization of the society and system of education, essence of the modern information technologies, their implementation into the process of study, contents of the term “information culture”, psychological and pedagogical conditions of its formation have created a theoretical base, resulted in practical experience, which altogether serve as a ground for further investigations in this field.

The analysis of the foreign sources enables us to trace the results of informatization of science and education in the countries of Western Europe, as well as determine the main tendencies in this process, such as internationalization and consecutive globalization of science.

The pedagogic essence of the term “information culture of an intending teacher”, the criteria and parameters for the formation level of information culture of the intending teachers have been substantiated in the work.

The conditions of information culture formation are characterized and determined by informatization of education. Due to this situation the system of requirements to the professional training of the intending teachers is being specified. Nowadays a teacher has to be “uptodate”, intelligent, know how to work with the information technologies, including Internet, and successfully use them for work. Among students a teacher has to bring up the culture of communication with technologies, theoretically and practically teach how to search for useful information in the Internet, how to analyze information, generalize it and make conclusions.

The technology of effective formation of information culture have been theoretically substantiated and successfully gone through approbation with the university students. For this aim an elective course “The bases of information culture” has been implemented into the curriculum of certain higher educational institutions. The theoretical part of this course is aimed at providing students with knowledge

of information culture, its components and ways of formation. The practical part serves to form the skills and knowledge of effective work with the information computer technologies.

In the process of experiment we have checked the effectiveness of the technology of information culture formation, and have come to conclusions that a successful result in the process of formation of high level of information skills of the students can be achieved on condition of a systematic formation of knowledge of information technologies, implementation of the elective courses aimed at teaching students information culture, and use of the modern methods of diagnosing the level of formed information culture.

Key words: information culture of a teacher, information technologies, informatization of educational process, information and analytic skills, information culture formation.

Підписано до друку 21.09 2010 р.
Формат 60× 90/16. Гарнітура «Times».
Папір друкарський. Друк. офсетний. Ум. друк. ар. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 87

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна